

Ольга ПОСУНЬКО

МАТЕРІАЛИ АРХІВОСХОВИЩ УКРАЇНИ ДО ІСТОРІЇ СЕРБЬСЬКОЇ КОЛОНІЗАЦІЇ СЕРЕДИНИ 18 СТ. ТА ЇЇ НАСЛІДКІВ

Дослідники, які займалися історією Південної України XVIII ст. часто відчують брак джерельного матеріалу, хоча потенційна джерельна база обширна. Як відомо, документи різноманітних адміністративних структур вказаного періоду відкладалися на місцевому рівні і у фондах центральних установ, яким вони підпорядковувалися. В результаті соціальних катаклізмів XX ст. місцеві архіви даного регіону України втратили значну кількість своїх фондів. Документи, які зберігаються в центральних архівах Російської Федерації в силу певних причин (в першу чергу економічних) стали малодоступними для вчених України. Тому нині є вельми актуальним пошук нових матеріалів чи можливостей використання вже відомих.

Вищесказане відноситься, звичайно, і до історії Нової Сербії та Слов'яносербії. Облік джерел, їх систематизація та аналіз є надто необхідним у даній тематиці. Частково справа ця вирішувалася у деяких дослідженнях останнього десятиліття [37; 43; 45]. Зокрема, було здійснено короткий огляд та аналіз таких досить інформативних і важливих фондів, як "Архів фортеці Святої Єлизавети"[22], Слов'яносербської комісії[31], Архіву Коша Нової Запорозької Січі[28], Київської губернської канцелярії[25]. Тому у даній статті більш пильну увагу буде приділено огляду матеріалів, які розпоршені по іншим архівним зібранням. Хочеться зауважити також наступне. Дисертація і монографія автора, свого часу, були присвячені виключно історії названих військово-адміністративних одиниць. Нині ж ми намагаємось прослідкувати розвиток подій вже після 1764р., тому про деякі фонди в даній статті буде йти мова вперше.

Розмірковуючи над тим, як найзручніше подати матеріал, ми зупинилися на схемі аналізу фондів окремих архівосховищ, оскільки тематичний огляд досить складно укласти з існуючих джерел. Та при нагоді, ми будемо називати близькі за проблематикою збірки.

Перш за все, зосередимось на матеріалах Державного архіву Дніпропетровської області. Як вказувалось нами свого часу в монографії, даний архів зазнав серйозних втрат під час Другої світової війни. Колосальну кількість документів втрачено безповоротно. Тому, такою цінною є колекція матеріалів з цього архіву відомого українського історика Наталії Полонської-Василенко, яка представлена

в особистих збірках Інституту Рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І.Вернадського (далі – ІР НБУ) та Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України[23]. Але в Дніпропетровську існує фонд 1684 “Катеринославська губернська архівна комісія”, де зібрано всі описи справ XVIII–XIX ст. Ці описи тепер представлені вже самі як окремі справи і дають нам уявлення про колишнє багатство Катеринославського окружного архіву (яким він був до 1941р.)

Головну увагу, звичайно, привертає опис справ Новосербського корпусу. Разом з науковцями Запорізького державного університету нами підготовлено дану збірку до друку і сподіваємось, що вона зацікавить широке коло сербських та українських науковців, які займаються вказаним періодом. Зрозуміло, що це був виключно багатий комплекс. Як вказував в археографічній легенді співробітник архіву В.Греков, який у 1929р. упорядковував існуючий тоді фонд, свого часу у 1763р. матеріали Канцелярії перевозилися на зберігання до Катеринослава на 80-ти возах, а в першій половині XX ст. фонд складав 1583 справи, втративши майже половину свого об’єму[3,IV].

Науковці, які працювали з аналогічними документами, погодяться. Що вони мають серйозні переваги у порівнянні з архівними описами, складеними нашими сучасниками. Такі переваги має і опис Новосербського корпусу, в якому подано розгорнуті заголовки, часто вказується короткий зміст справ, називаються посади, військові звання різних осіб і це дає нам можливість отримати чи хоча б уточнити ту чи іншу інформацію.

В описі відобразилися зміни в організації управлінських структур, як-от: створення рахункової і розрахункової комісій Новосербського корпусу (керівники відповідно підполковник Костантинів і майор Шміт)[3,30 зв.]; влаштування у 1759 р. в Новоархангельську прикордонної з Брацлавським воеводством комісії[3, 16 зв.]; існування так званої медичної канцелярії (названо лікарів Лау, Фенхеля, Барта)[3, 24 зв.]. Також знаходимо тут підтвердження значній кількості подій, які відбувалися у вказаний період: відсилка на фронти Семилітньої війни тисячної команди під командуванням прем’єр-майора Цветіновича[3; 13, 59]; перипетії облаштування на новому місці Чорногорської команди[3; 13, 17 зв., 31 зв.]; перебування з інспекцією у 1761р. полковника Спичинського[3; 95]; прибуття у 1760р. Переяславського єпископа Гервасія[3; 70 зв.]; судові тяжби І.С.Хорвата з архімандритом Софронієм Добрашевичем[3;86зв.], комендантом фортеці Святої Єлизавети М.Муравйовим[3;141 зв.].

Можна з даного документу наповнити певними подробицями і так звану “справу Хорвата”. Як відомо, коли почалося слідство над командуючим Новосербського корпусу, Сенат віддав розпорядження про збирання скарг на Івана Самійловича. Серед скаржників бачимо: полковника М.Одобаша, підполковника Перича, прапорщика Мілютиновича, прем’єр-майора П.Шміта, лікарів К.Барта і Лау, капітана Радновича, Максима Чорбу, С.Пишчевича, секунд-майора Мар’яновича, Лазаря Серезлія і багатьох інших[3; 14, 83 зв., 97, 98, 99, 144, 163]. Справді, як писав у спогадах С.С.Пишчевич, здавалося, що немає жодної людини в Новій Сербії, яку б не скривдив Хорват[34, 440]. Очевидно, що по відношенню до генерал-лейтенан-

та було вжито суворих мір, оскільки у грудні 1762р. він просив звільнити його будинок з-під варті[3, 149 зв.]. Мабуть, була заборона і на зносини інших офіцерів з ним, бо у листопаді 1763р. відкрито цілу справу на капітана Штерича якого за підозрили у таємній зустрічі з Хорватом[3, 184].

З архіву Новосербського корпусу три справи уцілили і нині знаходяться у фондах Дніпропетровського історичного музею ім. Д. І. Яворницького[15]. В основному їх документи стосуються вирішення прикордонних проблем Нової Сербії з Туреччиною, Польщею. Але детально не будемо зупинятися на цьому, оскільки вони проаналізовані у декількох працях українських істориків[40; 41; 43].

Зауважимо лише, що з вказаними матеріалами перегукуються документи з фонду №42 Н.Д. Полонської-Василенко в ІР НБУ. Якщо в збірці ДІМу документи кінця 50-х – початку 60-х рр., то у колекції Н. Полонської-Василенко - листування Івана Самійловича Хорвата, Антона Хорвата, Федора Чорби, Григорія Булацеля та інших посадових осіб за період 1756-1767 рр.[23; Спр.277; 1-26 зв.]. До того ж, документи в основному стосуються прикордонних проблем лише з Польщею: земельні суперечки, справи з приводу втікачів з обох сторін, проблеми гайдамаччини, крадіжки майна. Як нам відомо, ці претензії були постійними і взаємними і важко сказати як насамкінець вирішувалися.

Як зазначено нами вище, матеріали з фонду №42 цінні ще і тим, що відображають зміст втрачених документів з Дніпропетровського архіву. Тут ми знаходимо показники відомостей 1762р., поданих за наказом князя Мещерського про чисельний склад військових одиниць Нової Сербії[23; Спр.30; 33зв.]. Підсумки такі:

	має бути	наявно
Гусарський Хорватовий полк	4461	1844 (41.3%)
Новомиргородський гарнізон	913	345 (37.7%)
Пандурський піхотний полк	4482	412 (9.1%)
Болгарський полк	1170	233 (23.1%)
Всього	11026	2834 (25.7%)
У відрядженні	805	
Отже, реально		2029 (18.4%)

Повернімося все ж до матеріалів Дніпропетровського архіву. Крім опису справ Новосербського корпусу у збірці “Екатеринославская губернская архивная комиссия” знаходиться значна кількість описів інших вже неіснуючих фондів, які хронологічно відносяться до другої половини XVIII ст., а територіально – до Новоросійського краю. Їх наскільки багато, що ми змушені подати матеріал дещо схематично.

Документи різних установ 1760–1780 рр. дають змогу визначити прізвища тих офіцерів Нової Сербії (в першу чергу) та Слов’яносербії, які залишилися в регіоні; іноді є вказівки населених пунктів, де ними отримані рангові наділи. І в останній чверті століття ми тут бачимо декількох представників роду Текеля, полковника Вукотича, секунд-майора Трандафілова, нащадків Хорвата, генерал-поручника Ф.Чорбу, полковника Чорбу (?), братів Семена та Гаврила Пишчевичів та багатьох інших[4, 6].

В останній чверті XVIII ст. на території Південної України почалася справжня

“земельна лихоманка”, яка зумовлювалася наступними факторами: по-перше, роздачею запорозьких вольностей після ліквідації Запорозької Січі; по-друге, передача земель у довічну власність поміщикам. Очевидно, з названими процесами і пов’язані численні прохання сербських офіцерів про дачу земель “на ранг”, про закріплення тих чи інших володінь, про уточнення меж. Такі прохання зустрічаємо від: прем’єр-майора Хорвата[6, 10 зв.], капітана Пишчевича[6, 28], вдови капітана Й.Олішевського[6, 10], полковника А.Хорвата[6, 92 зв.], генерал-майора Депрерадовича (с. Родіонівка) [9, 5 зв.], капітана Вуїча[6, 11], полковника Чорби (шанець Павлиш)[6, 13].

Навіть через декілька років після засудження І.С.Хорвата знаходимо у різних описах “відголоски” справи. У 1771р. генерал-аншеф граф Чернишов запитував про кількість грошей, зібраних в селах Івана Самійловича на погашення боргу перед казною [7, 54].

Дещо можна сказати і про господарство окремих осіб. Наприклад, родина Хорватів мала цегельний завод, правда нами не виявлено вказівки на його місцезнаходження і конкретну приналежність певній лінії цієї великої родини [6, 55 зв.]. За 1795р. відомі деякі факти про господарчу діяльність колезького асесора Штерича. В одному випадку сповіщалося, що ним поблизу Катеринослава знайдено “валяльну” (вірогідно, що поклади будівельної глини) землю[11, 26]; в іншому – він звертався до Катеринославського і Таврійського генерал-губернатора П.Зубова з проханням дати дозвіл на вивезення через Таганрозький порт 12200 четвертей хліба[1, 16 зв.].

Іноді зустрічаються відомості про посади, які займали колишні офіцери Нової Сербії та Слов’яносербії та їх нащадки в південноукраїнському регіоні. 1786 року майора Шевича було обрано на посаду земського справника Донецького повіту, на такій же посаді у 1787р. в м.Олександрії значився Вуїч[10; 33, 34 зв.].

З багатьох документів і їх положень зрозуміло, що колишніх переселенців торкалися і суспільні процеси, в які втягувався соціум України у вказаний період. Зокрема, у цей час розпочалася нобілітація дворянства Російської імперії, згідно Жалуваної грамоти дворянству (1785р.) Катерини II. У 1788р. в канцелярію правителя Катеринославського намісництва звернувся генерал-майор Пишчевич (очевидно, Олександр Семенович) з проханням розшукати і повернути надані раніше документи на дворянство, які свого часу його батько отримав від імператора Леопольда[12; 12 зв.].

Але, якщо говорити про подальшу долю нащадків керівників переселення, то найбільше свідчень у названому фонді ДАДО можна зібрати стосовно життя і діяльності генерал-майора і кавалера Йосипа Івановича Хорвата, сина Івана Самійловича. З 1794 по 1796 рр. він обіймав посаду правителя Катеринославського намісництва. Це останній з Хорватів, хто у XVIII ст. займав таке високе положення в краї. Чимало яскравих характеристик йому дає у своїх мемуарах Олександр Семенович Пишчевич (як правило негативних, що до деякої міри пояснюється, очевидно, і заздрощами до свого більш вдалого земляка)[35; 238-241.]. У описах справ канцелярії самого правителя та й в інших збірках чимало згадок про діяльність цієї людини. Це був час колосальних зрушень у регіоні: закріплення нових

земель, будівництво міст, залюднення обширних територій, тобто надзвичайно сприятливий період для кар'єрного росту. Думається, що вдалій кар'єрі Й.Хорвата сприяв і факт одруження на графині Зубовій[39,87]. Вірогідно, що вона доводила ся родичкою згаданому П.О.Зубову, але важко сказати в якій мірі.

Парадоксально, але факт – служба Йосипа Івановича закінчилася майже так само, як і його батька – слідством і судовим процесом. Фінансові зловживання, махінації з так званими “хлібними” магазинами (через них здійснювалася урядова програма продуктової допомоги населенню регіону), привласнення землі з казенних фондів, закріплення вільних поселенців за своїми селами – ось далеко не повний перелік тих звинувачень, які висунули колишньому правителю. Слідство над ним почалося у 1797 р., а в березні 1798р. відбувся судовий розгляд в Сенаті. Було повелено повернути в казну села Звонецьке і Краснопілля (нині одноіменні населені пункти на Дніпропетровщині), погасити всі збитки фінансові (немає чіткої вказівки на суму) [38, 460].

Факти ведення слідства відображені і в описах справ названих вище установ. Знов-таки, це в першу чергу скарги [1, 28 зв.]. А у збірці Канцелярії Катеринославського цивільного губернатора колись існувала окрема справа обсягом у 33 аркуші “По прошениям частных людей о причиненных им генерал-лейтенантом и кавалером Хорватом обидах и о привлечении в подданство их Хорватом и другими разными помещиками казенных людей”[2, 7].

До речі інформація про діяльність Й.І.Хорвата міститься ще в одному зібранні Дніпропетровська. Мова знову йде про історичний музей ім. Д. І. Яворницького, де зберігається колекція ділових паперів різноманітних посадових осіб Новоросійського краю останньої чверті XVIII ст. Це – ордери, рапорти, офіційні листи, розпорядження, укази, пропозиції. Й.І.Хорват згадується у листуванні Катеринославського, Воронежського і Таврійського генерал-губернатора П.О.Зубова з різними адміністраторами краю. Зокрема, ці папери дають уявлення, які значні кошти проходили через руки Хорвата, адже в цей час лише розгорталося повномасштабне будівництво Катеринослава. Тому правитель намісництва розпоряджався фінансами на облаштування міста [17; 18; 20]; на закупівлю хліба[16; 21]; на поселення колоністів[16, 3-3 зв.; 19].

Наступні джерельні комплекси, про які слід згадати, знаходяться в архівосховищах Києва. Спочатку, звернемося до матеріалів Центрального історичного архіву України. Як відомо, одним з місць розташування військових Нової Сербії було містечко Крюків і його округа. Фонд 1297 названого архіву складають якраз документи Крюківської воєводської канцелярії за період 1777–1784 рр. Їх аналіз дає можливість вирішення питання як про подальшу долю військових формувань Нової Сербії, так і їх окремих військовослужбовців. В різноманітних паперах зустрічаємо прізвища: полковник у відставці Самійло Хорват[30. Спр.496], поручник Вуїч, полковник у відставці Федір Арсенійович Чорба, генерал-майор С.Пишчевич[30. Спр. 157], капітан Микола Раніч[30. Спр. 330], секунд-майор Петро Чорба[30. Спр. 557], полковник Іван Дмитрович Хорват[30. Спр. 143], секунд-майор Гаврило Пишчевич[30. Спр.229], Гаврило Ілліч Булацель[30. Спр. 376], Лазар Абрамович Текелій[30. Спр. 349] Про названих Хорватів знаєма наступне. Згідно родословної,

про яку згадувалося вище, Іван Дмитрович пішов у відставку генерал-майором, жив і помер у Крилові, що був абсолютно поряд з Крюковом. Він являється сином одного з братів Хорватів – Дмитра, які і стояли біля витоків сербського переселення. Самійло Маркович же доводився племінником старших Хорватів, прибув до російської імперії малолітнім [39; 87–88].

Справи, у зв'язку з якими ми зустрічаємо ці імена досить тривіальні – різноманітні поземельні суперечки, пошуки втікачів, сусідські непорозуміння. Все це свідчить, що “славне” офіцерство поступово перетворилося на звичайних поміщиків.

Дві ж справи вказаної збірки викликають особливий інтерес. Перша “Дело о предоставлении помещиками Пишчевичами документов, подтверждающих их право наследовать родственникам в Австрии» 1781 р.[30. Спр.229]. Сенс її такий: повірений братів Пишчевичів у м. Буді Дмитро Позитович прийняв від їх імені спадок бездітного дядька, капітана ландміліції Баната Темишварського Лазаря Поповича. Тому австрійська сторона зверталася до Військової Колегії із запитом чи живі спадкоємці і чи це ті, що на початку 50-х років поточного століття виїхали в межі Російської імперії. Якщо свідчення вірні, то вказані брати повинні були передати до Військової Колегії власноручно підписані документи для подальшого вирішення справи. У збірці є укази Крюківської воєводської канцелярії, Новоросійської губернської канцелярії, відповіді Семена та Гаврила Пишчевичів. Документи датовано 1781 роком.

На жаль, з документів не ясно як закінчилася справа, але один факт є вельми важливим. Це те, що навіть через три десятиліття після переселення емігранти все ще не поривали зв'язку зі своєю батьківщиною.

Інша справа, за номером 395, являє собою відомості про наявних жителів Крюківського повіту за 1782р. Нами здійснено підрахунки тієї відомості, в якій зустрічається найбільше сіл, що входили свого часу до новосербських військових формувань. Зокрема, список стосується Крюкова, Кам'янки, Зимуня, Павлиша, Табурища, Крилова, Золотарівки, Чонграда, Нікольського, Галаганова, Калантаєва, Шолмоша, Вершаца, Іванківців, Плоского, Глинського, Янова, Глоговаца, Вараджина, Самбора, Дмитрівки, Цибулева, Веселого Кута, Ухівки[30. Спр.395, 168–174]. Принаймні 15 з 24 були сербськими шанцями не так давно. Результати підрахунків наступні:

Загальна кількість жителів	19497 чол.(як нам думається, обох статей)
З них: українці	13389 – 69%
волохи	1657 – 8.5%
серби	131 – 0.7%
болгари	36 – 0.2%
греки	34 – 0.17%
угорці	23 – 0.2%
цесарці	2 – 0.01%
інші	4225 – 20.72%

Всі дані, де вказувалася національна приналежність стосувалися двох категорій: “отставных нижних чинов рядовых и воинских поселян” та “состоящие в

воинской службе”, тобто ті, хто дійсно міг мати відношення до колишніх новосербських полків. У поданий перелік ми включили всі ті національності (чи вказівки на них), які могли б бути пов’язані з південнослов’янським елементом.

У відомостях не вказувалася етнічна приналежність жителів “владельческих слобод и хуторов” (хоча часто і зазначено, що це насамперед українці), дворових людей. Якщо припустити, що у якості “дворових людей” у відставного сербського офіцерства були їх співвітчизники, то можна до названої кількості іноземців додати ще 329 осіб. Таким чином, обрахувавши кількість людей, яка могла мати відношення до Нової Сербії, вийдемо на цифру 2212 осіб, що складе приблизно 11.3% від загальної кількості.

Навіть при врахуванні ще офіцерів та землевласників, даних про яких немає у відомостях, все ж думається, що частка представників південнослов’янських етносів не перевищить 15%. Нам здається, що це вповні підтверджує вищенаведені цифри з документів Н.Полонської-Василенко.

Оскільки ґрунтовний аналіз цієї ситуації не є завданням нашої статті, то зауважимо лише про найбільш очевидні причини: 1) певна кількість військовослужбовців була розсіяна через переформування новосербських військових частин; 2) число переселенців, все ж таки, було недостатнім, якщо брати за основу зобов’язаня І. С. Хорвата і плани російського уряду часів Єлизавети Петрівни.

Повернемося до інших інформативних можливостей фонду. З його документів можна отримати і певне уявлення про землеволодіння і заможність деякого з вищеназваного офіцерства. Зокрема, відомо, що С. Пишчевич мав у тимчасовому користуванні біля слободи Плахтіївки 1300 десятин, землі біля слободи Омельницької[30. Спр. 157, 170]; І. Д. Хорват наділи у селі Ревівці, біля Крилова[30. Спр.2-71]; капітан М. Раніч у користуванні угіддя поблизу Сам бора [30. Спр.242]; П. Чорба біля Глинського[30. Спр.557]; Ф. А. Чорбі належали слободи Петрівка, Арсенівка[30. Спр.168, 413].

А от у справі №376 є короткий опис майна капітана Гаврила Ілліча Булацеля, який заклав його під позику в 1000 рублів[30. Спр.376; 26]. Це майно разом з землею у с.Виському хотіла викупити його тітка – вдова полковника Булацеля і становило воно: будинок, господарчі будівлі, млини вітряний і земляний, 60 голів великої рогатої худоби і 220 овець.

Як бачимо, не кожен з поселенців навіть при наявності земельних наділів зумів організувати своє господарство, на що, безумовно, були і серйозні об’єктивні причини. Зокрема необхідність несення військової служби, а отже неможливість повноцінної уваги до господарства, на що і в мемуарах вказував Олександр Пишчевич.

І знову підтвердження знаходимо у збірці Н.Полонської-Василенко. Тут бачимо реєстр осіб, які зверталися до Державного банку за позикуою строком на 20 років. Документ датовано 1787р.[23. Спр.276; 34]. Серед інших: капітан Акацатов позичав 4000 рублів, секунд-майор Максим Чорба – 4000, капітан М.Раніч – 1000, секунд-майор Ф.Чорба – 5000, секунд-майор Турунжа – 2000, лейб-гвардії капітан Милорадович 4000, ротмістр Михалча – 7000 рублів.

Вивчаючи історію сербського переселення, дослідники відчувають дефіцит

інформації про звичайних колоністів (їх імена, національна приналежність і т.п.). У світлі цього представляє інтерес збірка з фондів ЦДІАКу вчителя історії М.Плохінського Харківської гімназії початку ХХ ст. Дві справи (56, 57) є надзвичайно цінними для нашої проблематики. В них представлені поіменні списки осіб, які прийшли з Іваном Шевичем у 1752р. до Києва і тих, хто поповнював формування Слов'яносербії навесні та влітку 1753р.[32. Спр.56; 1-4 зв.; Спр.57; 1-2]. Особливо інформативним є перший список, в якому зазначено 315 осіб обох статей (155 чоловіків, 63 жінки, інші – діти). Сам Шевич прибув з дружиною і дочкою. Із загальної кількості – 99 рядових, інші – від вахмістрів і до генерал-майора.

Другий список є чернеткою реєстру новоприбулих у розпорядження Шевича у 1753р. Всього зазначено 33 особи, але в даному випадку цінними є вказівки звідки вони прибули, а іноді зазначення національної приналежності. Названо такі пункти: Токай, Самбор, Зимунь, Дорот, Варадин, Вранов, Мішковець, Володимир, Шарпоток, Боров, Темернов, Шандал, Трпков [32. Спр.57; 1–2].

Серед збірок ЦДІАКу є ще декілька фондів, які містять певну інформацію до історії сербської колонізації та її наслідків. Їх назви ми подаємо у списку використаних джерел та літератури. Та, як правило, всі ці матеріали сприяють лише накопиченню кількісних показників, у якісному відношенні мало змінюючи наші уявлення про окремі процеси. Іноді якісь нові факти, свідчення чи знання про події дають всього один чи два документи. Без сумніву до таких можна віднести декілька листів приватного характеру Федора Арсенійовича Чорби до Івана Григоровича Галагана – представника відомого козацько-старшинського роду[24,1-5]. Дочка останнього, Віра, була одружена з Чорбою (як на нашу думку, мабуть з сином вищезгаданого Федора Арсенійовича). Зміст названих листів – родинна проблема Чорби, дочка якого відмовлялася вийти заміж згідно батьківської волі. На превеликий жаль листи дуже пошкоджені часом, до того ж автор з причин секретності не називає імені претендента. Але цінність таких матеріалів виключна, оскільки приватних документів того часу, які б давали нам уявлення про щоденне життя людей відповідної епохи надто мало. Тому ми вирішили один з вказаних листів подати у додатку до цієї статті.

Вищенаведені матеріали свідчать, що та частина сербського офіцерства, яка залишилася на території України після реорганізації Нової Сербії та Слов'яносербії, була інкорпорована до тогочасного суспільства. Про це говорять наступні факти: 1. Не маючи вже якихось привілеїв та пільг, вони мали такий же статус як і інші поміщики, дворяни, військовослужбовці. 2.Інкорпорація передбачала асиміляцію, що було неминучим процесом у тих умовах, що склалися. Вже в кінці ХVIII ст. фактично немає свідчень про національні особливості в повсякденному житті. Виключення, можливо, становили перші сербські вихідці, які уже в похилому віці все ж залишали деякі елементи зі свого життя на батьківщині (на що вказував у своїх спогадах один з нащадків по материнській лінії роду Чорб декабрист О.Гангеблов) [33, 213].

Асиміляції сприяли також і шлюби, які лише заохочувалися між представниками різних національностей, але в рамках одного стану. Відомо, що серед родин,

з якими породичалися Хорвати були Зубови, Дегаї, Шостаки, Остроградські, Вертельяки, Гагаріни [39,87]

3. Значна кількість колишніх переселенців ще якийсь час відігравала певну роль в регіоні, обіймаючи різні керівні посади як військового, так і цивільного характеру. Зауважимо, що сербське дворянство знайшло своє місце всередині цієї корпорації. Зокрема, відомі такі предводителі дворянства з колишніх поселенців Нової Сербії та Слов'яносербії: Міокович Павло Іванович (Донецьк, 1790р.), Михалча Іван Васильович (Єлисаветград, 1795р.), Станкович Михайло Гнатович (Новомиргород, 1788р.), Хорват Самійло Маркович (Єлисаветград, 1784), Чорба Федір Арсентійович (Олександрія, 1784), Чорба Петро Федорович (Олександрія, 1788), Шевич Георгій Іванович (Донецьк, 1792), Пишчевич Олександр Семенович (Олександрія, 1811–1814), Петро Іванович Шевич (предводитель дворянства Катеринославської губернії, 1805–1808рр.), Чорба П. Ф. (предводитель дворянства Херсонської губернії, 1803–18011) [36, 391–394; 42, 10].

Без сумнівів, рано ставити крапку у дослідженнях південнослов'янського/сербського переселення на територію України у XVIII ст. Проблема подальшої долі переселенців в цілому, окремих родин, ще тільки чекає на свого дослідника і архівні збірки України в цьому сенсі ще не вичерпали своїх можливостей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

І. Архівні джерела

1. Державний архів Дніпропетровської області (далі – ДАДО). – Ф1684. Катеринославская губернская архивная комиссия. Оп.2. Спр. 10. Катеринославский и Таврический генерал-губернатор граф Зубов. Г.Екатеринослав. 1792–1789.

2. ДАДО. Ф.1684. Оп.2. Спр.54. Канцелярия Екатеринославского гражданского губернатора. 1797.

3. ДАДО. Ф.1684. Оп.2 Спр.122. Канцелярия Новосербского корпуса (1754–1765).

4. ДАДО. Ф.1684. Оп.2. Спр.196. Пограничная комиссия с польским Брацлавским воеводством. 1760–1786.

5. ДАДО. Ф.1684. Оп.2. Спр. 565. Новороссийская губернская канцелярия. 1766–1780.

6. ДАДО. Ф.1684. Оп.2. Спр.567. Новороссийская губернская канцелярия (1764–1785).

7. ДАДО. Ф.1684. Оп.2. Спр.841. Славянская и Херсонская епархия гг. Полтава, Новомиргород. 1756–1911.

8. ДАДО. Ф.1684. Оп.2. Спр.842. Киевского генерал-губернаторства Новороссийской губернии главный командир (1765–1782).

9. ДАДО. Ф.1684. Оп.2 Спр.874. Межевая экспедиция Екатеринославского наместничества. Г. Екатеринослав, 1792–1796.

10. ДАДО. Ф.1684. Оп.2. Спр.889. Верхний земский суд Екатеринославского наместничества. 1784–1797.

11. ДАДО. Ф.1684. Оп.2. Спр. 895. Правитель Екатеринославского наместничества. 1795.

12. ДАДО. Ф.1684. Оп.2. Спр.898. Правитель Екатеринославского наместничества. 1788–1789.

13. ДАДО. Ф.1684. Оп.2. Спр.899. Правитель Екатеринославского наместничества. 1796–1797.

14. ДАДО. Ф.1684. Оп. 2. Спр.901. Екатеринославское наместническое правление (1792–1798).

15. Дніпропетровський історичний музей ім.Д.І.Яворницького (далі – ДІМ) Ф.13. Канцелярія Новосербського корпусу. КП-38211/Арх.222; КП-38212/Арх.223; КП-38299/арх.309.

16. ДІМ. КП-124644/Арх.40124. 1794г. Предложение Зубова о выплате 50 тысяч рублей Хорвату (правитель Екатеринославской губернии).

17. ДІМ. КП-130682/Арх.42305. Предложение Екатеринославского генерал-губернатора Зубова П.А. в отпуске денег на постройку директорского дома при Екатеринославских фабриках. 1795г.

18. ДІМ. КП-130683/Арх.42306. Предложение Зубова на постройку каменной церкви в Екатеринославе. 1795.

19. ДІМ. КП-130687/Арх.42310. Предложение Самолова А.Н. действительного тайного советника Екатеринославской казенной палате о предоставлении ему сведений об использовании денег умершего банкира Сутерланда. 1795.

20. ДІМ.КП-1306695/Арх.42318. Предложение Зубова П.А. Екатеринославской казенной палате на отпуск денег на постройку шелково-чулочной фабрики в Екатеринославе. 1795.

21. ДІМ. КП-130697/Арх.42320. Предложение Зубова Екатеринославской казенной палате об отпуске правителю Екатеринославского наместничества Хорвату денег за купленный хлеб. 1795.

22. Інститут Рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І.Вернадського (далі – ІР НБУ). Ф.9. Архів фортеці святої Єлисавети.

23. ІР НБУ. Ф. 42. Полонська-Василенко Н.Д.

24. ІР НБУ. Хронологічний каталог II відділу XVIII ст. (60-90 pp.). Спр.25297. Чорба Ф. до Галагана І.Г.

25. Центральний державний історичний архів України у м.Києві (далі – ЦДІАК). Ф.59. Київська губерньська канцелярія.

26. ЦДІАК. Ф.128. Киево-Печерская лавра. Оп.1. Спр.39, 134, 1962.

27. ЦДІАК. Ф.209. Екатеринославское наместническое правление. Оп.1. 1784–1793гг.; Оп.2. 1781–1796.

28. ЦДІАК. Ф.229. Архів Коша Нової Запорозької Січі.

29. ЦДІАК, Ф.752. Военно-походная канцелярия генерал-майора I армии Текели Петра Абрамовича. 1772-1777.

30. ЦДІАК. Ф.1297. Крюковская воеводская канцелярия. Оп.2 (1777-1784гг.)

31. ЦДІАК. Ф.1413. Слов'яносербська комісія, керована таємним радником Фліверком у справах сербських переселенців в м.Слов'яносербську.
32. ЦДІАК. Ф. 2043. Плохинский М.М. (преподаватель истории Харьковской гимназии) 1903. – Оп.1.

II. Опубліковані джерела

33. *Воспоминания декабриста А. С. Гангеблова.* – М., 1888.
34. *Известие о походе Симеона Степановича Пишчевича 1731–1785 /* Под ред. Н. Попова. – М., 1884.
35. *Жизнь А. С. Пишчевича, им самим описанная. 1764–1808.* – М., 1885.
36. Козирев В. К. *Матеріали до історії адміністративного устрою Південної України (друга половина XVIII – перша половина XIX ст.)* – Запоріжжя, 1999.
37. Мільчев В. *Матеріали до історії болгарського населення України XVIII ст.* – Запоріжжя, 1999.
38. Яворницький Д. І. *До історії Степової України.* – Дніпропетровськ, 1929.
39. Ястребов В. *Дополнение к родословной Хорватов // Труды 11 археологического съезда в Одессе (1884).* – Одесса, 1889. – С.87-91.

III Література

40. Абросимова С. В., Чумак О. М. *До історії Нової Сербії (документи з архіву канцелярії Новосербського корпусу) // Записки науково-дослідної лабораторії історії Південної України ЗДУ. Південна Україна XVIII-XIX століття.* – Запоріжжя, 1996. – Вип.2. – С.21–29.
41. Мільчев В. *Болгарські переселенці на Півдні України. 1724–1800рр.* – Київ–Запоріжжя, 2001.
42. Посунько О. М. *Матеріали до історії Катеринославщини в мемуарах родини Пишчевичів // Гуманітарний журнал.* – Дніпропетровськ, 2002. – №2. – С. 10–13.
43. Посунько О.М. *Историја Нове Србије и Славеносрбије.* - Нови Сад, 20-02.
44. Посунько О. М. *Родина Хорватів і Південна Україна // Наддніпрянський історико-краєзнавчий збірник. Матеріали I Міжнародної історико-краєзнавчої конференції.* – Вип.1. – Дніпропетровськ, 1998. – С. 201–205.
45. Рудяков П. *Документи и материалы о Сербии и сербах в архивах Украины (XVIII-XIXв.)* – Београд, 1997// *Историјски часопис.* – Кн.XLII–XLIII. – С.273–285.
46. Рудяков П. *Сеоба Срба у Русију у XVIII веку.* – Београд, 1995.

РЕЗИМЕ / SUMMARY

Рад је посвећен прегледу изворне грађе која се чува у архивама Украјине. Размотрени су материјали који нису нашли одраза у проучавању историје Нове Србије и Славеносрбије. Главна пажња је поклоњена архивима Кијева и Дњепропетровска, нарочито збиркама: *Крјукowska војводска канцеларија*, *Катеринославска намесничка управа*, збирка познатог украјинског историчара *Наталије Д. Полонске-Василенко* и др. Посебну вредност представља фонд Државног историјског архива Дњепропетровске области *Катеринославска губернијска архивска комисија*, у којем се налазе документи разних установа које су постојале на територији јужне Украјине у другој половини 18. века.

Наведена архивска грађа омогућава проучавање тема као што су: организација управе у Новој Србији, кадровске промене у њеним војним формацијама, судбина досељеника после административно-територијалне реформе 1764. године, улазак српских досељеника у општи империјски социјални круг, учешће некадашњих официра и војника Нове Србије и Славеносрбије у привредном развоју области. Такође постоји могућност да се истражују генеалошки подаци и судбина појединих личности и породица српског порекла: Пишчевића, Хорвата, Чорби и др.

*

The paper gives a review of the source material kept in the archives of Ukraine. All materials that had no reflections in the studying of the history of New Serbia and Slavonic Serbia have been considered. Major attention was paid to the archives in Kiev and Dnjepropetrovsk, especially to the collections: The Krjukov Duke's Office and The Katerinoslavskaja Regent Administration, the collection of the well-known Ukrainian historian Natalije D. Polonske-Vasilenko and others. The fund of the State Historic Archive of Dnjepropetrovsk region and the Provincial Archive Committee of Katerinoslavskaja represent a special value because they contain documents of various institutions that existed on the territory of Ukraine in the second half of the 18-th century.

The cited archive material enables the examination of topics like organisation of administration of Nova Serbia, personnel changes in its military formations, the fate of the migrants after the administrative-territorial reform in 1764, the entrance of the Serbian migrants into the general imperialist social circle, participation of former officers and soldiers of New Serbia and Slavonic Serbia in the economic development of the region. There is also a possibility to study genealogic data and the fate of certain individuals and families of Serbian origin - Piscevic, Horvat, Corba, etc.